

Misvattingen rond 'produktiebos'

Nu de houtproductie in het regeringsbeleid meer aandacht krijgt, nu in dit verband meer initiatieven tot verhoging van die produktie worden ontwikkeld, groeit het misverstand rond het begrip 'produktiebos'. Regelmatig komt men uitdrukkingen als 'dennenakkers', 'populierenplantages' en meer van dergelijke typeringen tegen in discussies rond de bosaanleg en ook in de publiciteit die daaraan wordt gegeven. Daarbij is sprake van veel misvattingen en van te weinig kennis van wat bos is en wat bosbouw inhoudt. Daarover gaat dit Bos en Hout Bericht.

Het verkeerde woord 'produktiebos'

Het woord 'produktiebos', zelfs in bosbouwkringen gehanteerd, suggereert een exclusiviteit, namelijk enkel en alleen de produktie van hout. Evenzo spreekt men overigens ook over recreatiebos, over natuurbos of over natuurlijk bos. Hier treedt al verwarring op. Produktie- en recreatiebos zijn begrippen die te maken hebben met de functie van het bos. Natuurbos daarentegen geeft een oorsprong aan (een van nature ontstaan bos), 'natuurlijk bos' een bepaalde samenstelling en opbouw van het bos.

Laten we voorop stellen dat – het is al vaker gezegd – ieder bos in meer of mindere mate hout kan produceren, ieder bos in meer of mindere mate landschappelijk en voor de recreatie aantrekkelijk kan zijn en ieder bos in floristisch en faunistisch opzicht een bepaalde betekenis heeft. Of in al die gevallen het functioneren optimaal zal zijn, is een andere vraag. Maar dat één functie het totale bosbeeld kan bepalen is een drogbeeld. Dat is het grote misverstand.

Het woord 'produktiebos' is dus eigenlijk onjuist, maar het wordt nu eenmaal gebruikt en het heeft een ongunstige klank. 'Produktiebos' wordt vaak gezien en ook in de pers omschreven als: Monotoon, bomen in rijtjes, rechtlijnige vakken, rechte en even oude bomen, bestaand uit één boomsoort, geen onderbegroeiing, geen dood hout, duur en onrendabel. Produktiebos is lelijk, is arm aan natuurwaarden. Dat is een volledig verminkt beeld, maar het bestaat wel. Reden om hierop wat dieper in te gaan.

Polarisatie

Het is erg jammer dat in het Structuurschema voor Natuur- en Landschapsbehoud, door de regering in 1981 aan de Tweede Kamer aangeboden, natuur en houtproduktie als contraire belangen worden gekenschetst. Dat geeft immers voedsel aan de eerdergenoemde misvatting. In dit Structuurschema, dat overigens nog geen definitief regeringsstandpunt betekent, wordt gesproken over een drietal categorieën bos in Nederland: Bos met het accent op natuur (natuurgebied), bos met het accent op natuur nevens geschikt aan andere accenten, bos waar het accent op natuur ondergeschikt is aan andere accenten. Het beeld is duidelijk: Het gaat in alle gevallen om

1 Een ongeveer 25 jaar oud populierenbos zonder struikenétagé, destijds in een wei geplant. Een heel ander beeld dan foto 2. Een kwestie van leeftijd!

natuur, bovengeschikt tot en met ondergeschikt. De natuurwaarden staan centraal. Ongeveer 23% van het bos krijgt het hoofdaccent natuur, in 15% van het bos zal op den duur geen sprake meer zijn van houtproductie. Dergelijke beleidsuitspraken werken een polarisatie tussen functies van en belangen bij dat bos in de hand. Dat geldt niet alleen voor deze uitspraken. Die polarisatie wordt al evenzeer bevorderd door overheidsmaatregelen om bos op grond van hun natuurwaarden aan economisch gericht beheer te onttrekken. Voorbeelden vormen de toepassing van de natuurbeschermingswet en de wet op de ruimtelijke ordening (bestemmingsplannen!).

Toch gaat het om zeer merkwaardige ontwikkelingen, gezien in historisch verband. Het overgrote deel van de bossen die tot natuurgebied worden verklaard of de bossen waar om die reden een op productie gericht beheer anderszins wordt bemoeilijkt, zijn ontstaan en opgegroeid in een tijd dat de betrokken boscijgenaren zich bij hun bosbouwkundig handelen lieten leiden door economische motieven, mede gericht op een zo hoog mogelijke productie. Het is bizar dat de natuurbescherming, op grond van natuurwetenschappelijke overwegingen, nu aan de houtproductie wil onttrekken wat juist dankzij een op productie gericht beheer tot stand is gekomen. De veronderstelling van een antithese tussen een op houtproductie en een op natuurwaarden gericht beheer is dus, juist gezien in het licht van het verleden, op niets geënt. Nergens is bewezen, noch in Nederland, noch elders in West-Europa dat het vroegere en het huidige bosbeheer uit natuurbehoudsoverwegingen verkeerd is geweest. Het tegendeel is het geval, zoals hiervoor is geschetst.

Toch schreef een hoge beleidsfunctionaris van het Ministerie van Landbouw en Visserij, Van Beusekom, in het Tijdschrift Natuur en Milieu van december 1982, over de onverenigbaarheid van een bosbeheer gericht op houtproductie met een beheer dat gericht is op de hoofdfunctie natuur. Een dergelijke stelling vraagt om een goede argumentatie, een stevige onderbouwing. Die wordt niet gegeven. Wel wordt de productie geattaqueerd, zelfs in zijn economische perspectieven. Zo stelt Van Beusekom in zijn artikel dat de verwachting zeker gewettigd is dat exclusievere, meer op natuurlijke ontwikkeling gerichte beheersvormen goedkoper zullen blijken te zijn dan op houtproductie gericht beheer. We nemen aan dat hij met 'goedkoper' financieel voordeliger bedoelt. Hij baseerde zich waarschijnlijk op een overigens genuanceerd onderzoek van het Instituut voor Milieuvraagstukken van de Vrije Universiteit van Amsterdam, eind 1982 gepubliceerd onder de titel 'Financiële consequenties van nieuwe vormen van natuurtechnisch bosbeheer'. Dit geeft echter geen enkele overtuigende berekening van die financiële consequenties. Het meest absurde is dat men in dit rapport aan de batenkant van natuurtechnisch bosbeheer de opbrengst opvoert van hout dat gekapt wordt alvorens het bewuste terrein in meer of mindere mate aan de natuur over te la-

2 Een tienjarig populierenbos in een weiland.

ten. Met andere woorden, men profiteert van de investering in een op produktiegericht bosbeheer door de baten daarvan over te brengen naar de inkomsten van het natuurtechnisch bosbeheer.

Trouwens, waarom werkt de natuurbescherming niet met kracht van eigen argumenten in plaats van af te gaan op wel of niet vermeende zwakten van diegenen die anders denken over de wijze waarop bos moet worden beheerd. Dat werkt polariserend.

De misvattingen

Er zijn enkele oorzaken te noemen die het woord 'produktiebos', die de houtproductie, de economisch gerichte bosbouw, de bedrijfsmatig uitgeoefende bosbouw of hoe men het op productie gerichte bosbeheer ook wil typeren, in een verkeerd daglicht stellen. Ik wil er enkele van noemen.

Een groot probleem bij de discussie over produktie-gerichte bosbouw, hier of in het buitenland, en een belangrijke oorzaak van misvattingen daarover is *dat men de bosontwikkeling niet kent*. Verreweg de meeste mensen zien bos als een momentopname. Die kan prachtige grote zware bomen laten zien, maar ook een dichte begroeiing van jonge struikachtige bomen terwijl het toch om hetzelfde stuk bos gaat maar in verschillende levensfasen. Een jonge beplanting of bezaaiing van een bepaalde boomsoort geeft een totaal ander beeld dan een twintigjarig of een honderdjarig bos van dezelfde soort. Men mag dan ook nooit de waarde van een bos aan een momentopname van één bepaalde leeftijdsfase afmeten.

De ontwikkeling van het bos is een zeer lange, zeer traag verlopende film. Men zou hem versneld moeten af-

3 Een 10- à 12-jarig populierenbos waar bij de aanleg een struikenétage is aangebracht. Ook weer een heel ander beeld dan foto 2, en toch dezelfde soort en dezelfde leeftijd.

4 Een ongeveer 50-jarig douglasbos waar men begint met de verjonging. Dat gebeurt over kleine oppervlakten. Om nóg een misvatting recht te zetten: Houtproductie is echt niet gebonden aan grootschalige kaalkap!

draaien om te kunnen zien hoe eenzelfde bos in de loop der jaren totaal van beeld kan veranderen. Dan pas wordt de dynamiek van een bos duidelijk. Die dynamiek wordt volledig miskend door velen die zogenaamd 'produktiebos' aanvallen maar daarbij over een bepaalde ontwikkelingsfase van het bos spreken en die fase als typerend voor een boomsoort of voor een beheersdoelstelling beschouwen.

Bij het praten over het uiterlijk van een bos moet men de hele film in gedachten kunnen afdraaien. Dat kan alleen als men bosbouwkundig geschoold is. Is dat niet het geval dan dreigt men onvergelykbare zaken met elkaar te vergelijken. Dan vergelijkt men bijvoorbeeld een jonge opstand van een bepaalde boomsoort met een veel ouder bos van een andere soort, om dan te concluderen dat die laatste soort aantrekkelijker is dan de eerstgenoemde. Dat is in zijn algemeenheid niet waar. Dat kan, nogmaals, een kwestie van verschillende ontwikkelingsfasen zijn.

Een al evenzeer grote bron van misvattingen vormt de *groeiplaats*. Onder bepaalde omstandigheden van bodem en klimaat kan men nu eenmaal niet alles verwachten wat men graag zou willen zien, of het nu de boomsoort betreft, de variatie in het bos, de onderbegroeiing of welk ander bosaspect dan ook. De groeiplaatsomstandigheden beperken de keuze van boomsoort en van bostype. Wie daarvoor geen begrip heeft gaat bepaalde bostypen die hij ergens vindt al gauw ten onrechte bekritisseren en hun totstandkoming verkeerd interpreteren. Een typisch voorbeeld zijn de slechtgroeïende grovedennenbossen op arme gronden in vooral Noord-Brabant en op de Veluwe. Zij worden in de publiciteit nogal eens gedoodverfd als 'dennenakkers' en de lezers of toeschouwers voorgeschoteld als typische voorbeelden van produktiebos. Men had echter dienen te vertellen dat op dergelijke arme groeiplaatsen de den de enig bruikbare soort is en dat in het algemeen deze bossen voor de houtproductie weinig voorstellen!

Een en ander voorbeeld vinden we in het 'Parool' van 23 juli jl. waarin de populierenbossen in de Flevopolders worden gekenschetst als typische 'produktiebossen'. Maar populier is nu eenmaal een van de weinige pionierboomsoorten (soorten die zich voor de eerste generatie bos lenen) die onder omstandigheden als in de Flevopolders met succes kunnen worden gebruikt. De populierenaanplant in die polders heeft dan ook niet alleen te maken met de doelstelling houtproductie, maar ook en vooral met de beperkte mogelijkheden die grond en klimaat bieden.

Hiermede komen we op de belangrijke rol van de ouderdom van de bosgrond, de periode gedurende welke ter plaatse bos heeft gestaan. Als het gaat om een eerste generatie bos op een bepaalde grond, zeker als dit een 'maagdelijke' grond betreft zoals in de IJsselmeerpolders, is de keuze niet alleen beperkt maar is het bostype vaak vrij primitief. Naarmate er meer generaties bos op een bepaalde groeiplaats hebben gestaan, naarmate zich meer een echte bosgrond heeft ontwikkeld, zal een grotere variatie kunnen worden verkregen in samenstelling van het bos, niet alleen in de bovenlaag maar vooral ook in bodembegroeiing en struikenetage. Dat heeft niets te maken met een minder op productie gericht zijn van het bosbeheer, maar is puur een gevolg van ecologische mogelijkheden die de groeiplaats ter plekke geleidelijk gaat bieden.

Een andere misvatting is dat de doelstelling produktie gevolgen heeft voor *de wijze van aanleg en onderhoud van een bos*, dat produktie gekoppeld is aan bomen op rijtjes, aan rechtlijnigheid van vakken, aan het ontbreken van dood hout, etcetera. Dit is niet juist. In elk bos komt volop dood hout voor. Wel is waar dat men bos waar hout moet worden geoogst uiteraard niet van ouderdom ter plekke laat doodgaan. Dat is trouwens ook voor de recreatieve betekenis van het bos ongewenst. Het planten op rijen en het aanleggen van rechtlijnige vakken heeft alleen te maken met de kosten, niet met de produktiviteit van het bos. Het bos wordt niet minder produktief wanneer men de bomen niet op rijtjes zou planten en wanneer men de vakken niet rechtlijnig zou maken. Daar komt nog iets bij: Het zichtbaar zijn van rechte rijen heeft te maken met de vraag in welke mate de ontwikkeling van het bos, van een opstand, gevorderd is. Op een gegeven moment moet men bomen gaan verwijderen om de resterende meer ruimte te geven. Naarmate men verder komt met deze dunningen wordt het beeld minder strak. Dat geldt voor iedere boomsoort. Maar nogmaals, de produktiviteit verbiedt de produktieman niet zijn bomen grillig te planten in plaats van op rijtjes!

Het *ontbreken van een onderbegroeiing* in ouder bos is vaken een gevolg van boomsoort of van groeiplaatsomstandigheden dan van beheer. Als er spontaan een onderbegroeiing komt zal de op produktie ingestelde beseigneur er niets voor voelen deze te verwijderen want dat kost alleen maar geld. Omgekeerd echter zal hij in jong bos, bijvoorbeeld bij de aanleg van populierenbeplantingen enkel en alleen terwille van de produktie, een onderbegroeiing niet aanbrengen. Dat kost geld en als die uitgave voor de houtproduktie niet noodzakelijk is of als het nuttig effect op de groei niet opweegt tegen de kosten, zal men die onderbegroeiing achterwege laten. Vindt men echter dat terwille van de recreatie of terwille van bepaalde natuurwaarden zo'n onderbegroeiing wél moet worden aangebracht, dan zal de produktiviteit daardoor allerminst worden gestoord en soms zelfs worden bevorderd zoals bij een struikenlaag van elzen. Wel zullen de meerkosten van een dergelijke onderétage in de ogen van een economisch denkend bosbouwer moeten worden opgebracht door die functies van het bos die een dergelijke onderbegroeiing vragen.

We hebben het al eerder gehad over het misverstand van *de dure houtproduktie*, beter gezegd van het feit dat houtproduktie bedrijfseconomisch slechtere financiële resultaten zou opleveren dan natuurtechnisch bosbeheer. Daarover nog een enkele aanvullende opmerking. Ieder bosbeheer kost geld, of daarbij nu wel of niet hout wordt geproduceerd en geoogst. Recreatie vraagt bosontsluiting, het treffen van voorzieningen, onderhoud en toezicht. Natuurtechnisch bosbeheer vraagt ook (het woord zegt het al) beheer, dat wil zeggen toezicht en uit-

5 Op de achtergrond een 50- à 60-jarige 'dennenakker'; op arme grond toch bos maar niet erg produktief. Men is begonnen met verjonging.

voering van maatregelen die het nagestreefde bostype tot stand brengen (zie het eerdergenoemde rapport van het Instituut voor Milieu-educatie van de V.U.). Dergelijke kosten moeten uit een of andere bron betaald worden. Wat is in dat geval logischer dan daartoe tevens gebruik te maken van de opbrengstcapaciteit van het bos zelf? Men kan dat optimaal doen als het primaire bedrijfsdoel de houtproduktie is, maar men kan dat ook doen, zij het wellicht in mindere mate en op andere wijze, als andere doelen primair staan.

Conclusies

'Produktiebos' is een verkeerd woord. Een zeer produktief bos (een woord dat we in dit verband verre prefereren) zeer gevarieerd, zeer fraai zijn. Omgekeerd moet worden gesteld dat dennenakkers, een bostype dat een armoedevervalsing is, meestal laag-produktief zijn en daarom ook door de belanghebbenden bij houtproduktie bepaald niet worden gewaardeerd.

Natuurschoon is bepaald niet een valsing dat alleen gekoppeld is aan natuurlijk bosbeheer. Het heeft meer te maken met groeiplaatsomstandigheden, met de boomsoortenkeuze (vooral met de variatie daarin), met variatie in leeftijd en, vooral niet te vergeten, met de ouderdom van de bosgrond. Die laatste bepaalt in sterke mate mogelijkheden om afwisseling in het bos aan te brengen, een afwisseling die zeer goed met een hoge produktiviteit gepaard kan gaan.

Houtproduktie en recreatie bijten elkaar zeer bepaald niet. Deze belangen kan men uitstekend combineren. Maar ook het tot stand komen en het behoud van natuurwaarden van het bos kunnen goed samengaan met een op produktie gericht bosbeheer. Dat blijkt wel uit de inspanningen die men in natuurbeschermingskringen doet om oudere bossen tot natuurmonument of bosreservaat te bestemmen, bossen die gericht op houtproduktie tot stand zijn gekomen.

Ir. H. A. van der Meiden